

UWE TIMM

KARDEŞİMİN GÖLGESİNDE

ANLATI

Çeviri: AYÇA SABUNCUOĞLU

2.
BAŐKI

UWE TIMM
KARDEŞİMİN
GÖLGESİNDE

Can Çağdaş

Am Beispiel meines Bruders, Uwe Timm

© 2003, Verlag Kiepenheuer & Witsch GmbH & Co. KG, Köln / Almanya

© 2011, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Bu eserin Türkçe yayın hakları Anatolialit Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2011

2. basım: Şubat 2019, İstanbul

Bu kitabın 2. baskısı 500 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Cem Alpan

Yayına hazırlayan: Şebnem Sunar

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

Kapak resmi: © iStockphoto.com

Kapak baskı: Saner Basım Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Litros Yolu 2. Matbaacılar Sit. No: 2/4 2BC 3/4

Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 35382

İç baskı ve cilt: Arı Matbaası

Davutpaşa Cad. Emintaş Kâzım Dinçol San. Sit. No: 81/39,

Topkapı, İstanbul

Sertifika No: 31900

ISBN 978-975-07-1347-7

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750713477

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

UWE TIMM
KARDEŞİMİN
GÖLGESİNDE

ANLATI

Almanca aslından çeviren

Ayça Sabuncuoğlu

Uwe Timm'in Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Sıcak Yaz, 2008

Kırmızı, 2008

Morenga, 2010

UWE TIMM, 1940'ta Hamburg'da doğdu. Münih ve Paris'te Felsefe ve Alman Dili ve Edebiyatı öğrenimi gördü. 1967-1968 arası Alman Sosyalist Öğrenci Birliği'nde yer aldı. 1971'de "Wortgruppe München"ı kurdu ve edebiyat dergisi *Literarische Hefte*'nin editörlerine katıldı. 68 kuşağının önemli temsilcilerinden olan Uwe Timm'in, kendisinin de yer aldığı Alman öğrenci hareketini anlattığı ilk romanı *Sıcak Yaz*, 68 olaylarının en önemli tanıklığı olarak değerlendirildi. Timm, çağdaş Alman edebiyatında sömürgecilik sonrası akımın da temsilcisi oldu. 1978'de yayınladığı ve Namibya'da Alman sömürge savaşlarını anlattığı *Morenga* büyük ilgiyle karşılandı. 1981'de Warwick Üniversitesi'nde, 1991-1992'de Paderborn Üniversitesi'nde ders verdi. Ödüllü çocuk kitapları olan Timm, Darmstadt Alman Dil ve Edebiyatı Akademisi, Almanya PEN Yazarlar Birliği, Bavyera Güzel Sanatlar Akademisi ve Berlin Sanatlar Akademisi üyesidir. 2001 Bavyera Güzel Sanatlar Akademisi Büyük Edebiyat Ödülü, 2001 Tukan Ödülü, 2003 Schubart Edebiyat Ödülü ile 2006 Premio Napoli ve Premio Mondello ödülleri sahibidir.

AYÇA SABUNCUOĞLU, 1972'de İstanbul'da doğdu. Avusturya Lisesi'ni ve Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Çevirmenlik ve kitap editörlüğü yapıyor. Bazı çevirileri: *Satranç* (Stefan Zweig), *Dokuz Buçukta Bilardo* (Heinrich Böll), *Amerika* (Franz Kafka), *Üç Deniz Öyküsü* (Joseph Conrad), *Umut Tarlaları* (José Saramago), *Dünyanın Ölçümü* (Daniel Kehlmann), *Birbirimiz Olmadan* (Martin Walser).

Savaşın gazabının ötesinde
bulutlar, ağaçlar ve çayırlar

WILLIAM CARLOS WILLIAMS

Tezahüratla karşılaşmak –kahkahalar, coşkulu çığlıklar, büyük bir sevinç– bu duygu bir olayın anısına eşlik ediyor, bir resme, beynime kazınan ilk resme; benim için kendimle ilgili bildiklerim, belleğim onunla başlıyor: Bahçeden mutfağa giriyorum, büyükler orada, annem, babam, ablam. Orada durmuş, bana bakıyorlar. Şimdi hatırlamadığım bir şey söylemiş olacaklar, belki: Bak bakalım. Ya da şöyle sormuş olacaklar: Bir şey görüyor musun? Ve sonradan bana anlatıldığına göre bir süpürge dolabı olan beyaz dolaba bakmış olacaklar. Orada, resim olarak beynime kazındı bu, dolabın üzerinden saçlar görünüyor, sarı saçlar. Dolabın arkasına biri saklanmış – derken ortaya çıkıyor, ağabey, beni kucaklayıp kaldırıyor. Yüzünü hatırlayamıyorum, üzerindeki de, muhtemelen üniforma ama çok belirgin olan şu: Herkesin bana bakışı, dolabın arkasındaki sarı saçları fark edişim ve sonra o duygu, kucaklanıp kaldırılıyor– havada süzülüyorum.

Birkaç ay sonra, eylül sonunda, Ukrayna’da ağır yaralanan 16 yaş büyük ağabeyle ilgili tek anım bu.

30.9.1943

Sevgili babacığım

Maalesef 19'unda ağır yaralandım bir tanksavar tüfeği mermisinin delip geçtiği iki bacağımı da kestiler. Sağ bacağımı diz altından sol bacağımı uyluktan kestiler artık çok büyük acılar çekmiyorum annemi tesselli et her şey geçecek birkaç hafta içinde Almanya'dayım o zaman beni ziyared edebilirsi gözü kara olmadım¹

Mektubumu burada bitiriyorum

Sana, anneme, Uwe'ye ve herkese selam

Kurdel'in

16 Ekim 1943'te saat 20.00'de 623. seyyar hastanede öldü.

Yokluğuyla ve varlığıyla çocukluğum boyunca bana eşlik etti, annenin mateminde, babanın şüphelerinde, anne ile baba arasındaki imalı sözlerde. Onunla ilgili şeyler anlatılırdı, küçük, hep birbirine benzeyen durumları bunlar, onun cesur ve dürüst olduğunu gösteren. Ondan söz edilmediğinde bile gündemdeydi, diğer ölülerden daha gündemde, hikâyelerle, fotoğraflarla ve babanın beni, "tekne kazıntısı"nı, göz önüne alarak yaptığı kıyaslamalarda.

Ağabey hakkında yazmayı defalarca denedim. Ama her seferinde deneme aşamasında kaldı. Askerden yolladığı mektupları ve Rusya cephesinde tuttuğu günlüğü okudum. Üzerinde "Notlar" yazan, açık kahverengi ciltli küçük bir defter.

1. Bu örnekte olduğu gibi noktalama ve harf hataları bulunan mektupların orijinaline sadık kalınmıştır. (Ç.N.)

Daha ayrıntılı bilgiler ve ağabeyin bölük pörçük notlarının ötesinde bir şeyler öğrenmek için, onun tuttuğu kayıtları SS Totenkopf Tümeni'nin savaş günlüğüyle karşılaştırmak istedim. Ama ne zaman günlüğün ya da mektupların içine dalsam, çok geçmeden okumayı kesiyordum.

Çocukken bir masaldan, Şövalye Mavisakal'ın hikâyesinden bildiğim ürkek bir geri çekiliş. Anne geceleri bana Grimm Kardeşler'in masallarını okurdu, birçoğunu defalarca okudu, Mavisakal'ın masalını da; ancak bir tek bunun sonunu dinlemeyi hiç istemezdim. Mavisakal'ın yola çıkmasından sonra karısının, yasak olmasına rağmen, kilitli odaya girmek istemesi o kadar ürkütücüydü ki. O noktada anneden, okumaya devam etmemesini istedim. Ancak yıllar sonra, yetişkin bir adam olduğumda, masalı sonuna kadar okudum.

Anahtarı çevirdi ve kapının açılmasıyla birlikte bir kan seli üzerine aktı ve dört bir yandaki duvarlarda ölü kadınların asılı olduğunu gördü, bazılarında geriye sadece iskelet kalmıştı. Öyle bir ödü patladı ki, kapıyı çarparak kapadı ama anahtar yerinden fırlayıp kanın içine düştü. Çabucak onu yerden aldı ve kanı silmek istedi ama boşunaydı, bir tarafını silince öbür tarafta yeniden ortaya çıkıyordu.

Bir başka neden, anneydi. O yaşadığı sürece, ağabey hakkında yazmam mümkün olmadı. Sorularına ne cevap vereceğini önceden tahmin edebiliyordum. Ölüler huzur içinde yatmalı. Ağabeyi tanıyan son kişi olan abla da ölünce, onun hakkında yazmak için özgür kaldım; özgürden kasıt, tüm soruları sorabilmek, hiçbir şeyi, hiç kimseyi dikkate almak zorunda kalmamak.

Ara sıra ağabeyi rüyamda görüyorum. Çoğunlukla bölük pörçük rüyalar, birkaç resim, durumlar, sözler. Bir rüya ise adeta beynime kazındı.

Biri gizlice eve girmek istiyor. Dışarıda bir karaltı duruyor, koyu, kirli, çamurlu. Kapıyı kapamak istiyorum. Yüzü olmayan karaltı zorla içeri girmeye çalışıyor. Var gücümle kapıya dayanıyorum; yüzü olmayan ama ağabey olduğunu kesin olarak bildiğim bu adamı geriye doğru itiyorum. Nihayet kapıyı kilidine oturtup sürgüleyebiliyorum. Ama ellerimin arasında kaba, yırtık pırtık bir ceket olduğunu fark edip dehşete kapılıyorum.

Ağabey ve ben.

Başka rüyalarda yüzü fotoğraflardakinin aynı. Sadece bir resimde üzerinde üniforma var. Babanın çelik miğferli ve miğfersiz, asker bereli, görev ve haricî üniformalı, tabancalı ve Hava Kuvvetleri kamalı birçok fotoğrafı var. Üniformalı ağabeyden ise bir tek bu kare bulunuyor, onu elinde karabina, kışla avlusundaki bir silah içtimasında gösteren. Resimde uzaktan ve o kadar belli belirsiz görülüyor ki, sadece annem onu hemen tanıdığını iddia edebildi.

Onu sivil giysiler içinde gösteren, gönüllü olarak Waffen-SS¹ birliklerine katıldığı zaman çekildiğini tahmin ettiğim bir fotoğraf, onun hakkında yazdığımdan beri kitaplığında duruyor. Biraz alttan çekilmiş olan fotoğrafta yüzü görülüyor, ince, pürüzsüz; kaşlarının arasındaki belirgin, dik kırışık ona düşünceli, sert bir ifade veriyor. Sarı saçları sola doğru ayrılmış.

1. SS örgütünün silahlı birimleri. 1939-1945 arası Afrika hariç her cephede savaştılar. (Y.N.)

Annenin sürekli anlattığı bir hikâye, ağabeyin gönüllü olarak Waffen-SS birliklerine katılmak istemesi, ama yolunu kaybetmesi hikâyesiydi. Ardından olanlardan kaçınılabilmemiş gibi anlatırdı bunu. O kadar erken yaşta ve o kadar sık dinlediğim bir hikâye ki bu, her şeyi ben de yaşamışım gibi karşımda görüyorum.

1942'nin Aralık ayında, alışılmadık ölçüde soğuk bir günde, akşama doğru, SS kışlalarının bulunduğu Ochsenzoll'e gitmişti. Yollar karla kaplıydı. Yön levhaları yoktu ve birden bastıran karanlıkta yolunu kaybetmişti ama son evlerin önünden geçerek, konumunu haritada belirlemiş olduğu kışlalara doğru yürümeye devam etmişti. Görünürde kimsecikler yoktur. Açık araziye girer. Gökyüzü bulutsuzdur, sadece yerdeki çukurların ve dere yataklarının üzerinde ince pus tabakaları vardır. Ay az önce bir ağaçlığın üzerinden çıkmıştır. Ağabey tam dönecekken, gözüne bir adam çarpar. Yolun kenarında durmuş, karla kaplı tarlanın üzerinden aya doğru bakan koyu bir karaltı.

Ağabey bir an duraksar, çünkü adam donmuş gibi durmaktadır; kendisine doğru yaklaşan, karda gıcırdayan ayak seslerini duymuş olması gerektiği halde kıpırdamaz. Ağabey, SS kışlasına giden yolu bilip bilmediğini sorar. Adam, hiçbir şey duymamış gibi, epey uzunca bir an hareket etmez, sonra yavaşça döner ve şöyle der: "İşte. Ay gülüyor." Ağabeyim bir kez daha kışlanın yolunu sorunca, adam kendisini takip etmesini söyler ve hemen öne düşer, hızlı ve çevik adımlarla yürür, dönüp bakmadan, mola vermeden gecenin içinde ilerler. Yoklama yerine gitmek için artık çok geçtir. Ağabeyim istasyonun yolunu sorar ama adam cevap vermeden karanlık köy evlerinin önünden, ineklerin boğuk böğürmelerinin duyulduğu ahırların önünden geçer. Ayağın bastığı yerde

tekerlek izlerindeki buz parçalanmaktadır. Ağabeyim bir süre sonra, doğru yolda olup olmadıklarını sorar. Adam durur, döner ve şöyle der: “Evet. Aya gidiyoruz, işte, ay gülüyor, gülüyor, çünkü ölümler kaskatı yatıyorlar.”

Ağabeyim gece eve gelince, bir an tüylerinin diken diken olduğunu ve istasyona geri döndükten sonra, Alsterdorf Akıl Hastanesi’nden kaçmış bir deliyi arayan iki polise rastladığını anlattı.

Ya sonra?

Ertesi gün sabah erkenden yola çıkmış, kışlayı ve yoklama bürosunu bulmuş, hemen de alınmıştı: 1,85 boyunda, sarışın, mavi gözlü. Böylece SS Totenkopf Tümeni’nde zırhlı istihkâmcı oldu. 18 yaşındaydı.

Bu tümen, SS tümenleri arasında seçkin bir birlik olarak kabul ediliyordu, tıpkı *Das Reich* ve *Leibstandarte SS Adolf Hitler*¹ tümenleri gibi. SS Totenkopf Tümeni, 1939’da Dachau Toplama Kampı’nda görevli muhafızlardan oluşturulmuştu. Askerler özel işaret olarak diğer SS birlikleri gibi kurukafayı sadece berelerinde değil, yakalarında da taşırlardı.

Oğlanın tuhaf yanı, ara sıra evin içinde ortadan kaybolmasıydı. Üstelik cezalandırılmaktan korktuğu için değil, öylesine ortadan kaybolurdu, gözle görülür bir neden olmaksızın. Birden bulunamaz olurdu. Ve yine birden ortaya çıkıverirdi. Anne hangi deliğe girdiğini sorardı. Ser verip sır vermezdi.

Fiziksel olarak epey zayıf düştüğü dönemdi. Dr. Morthorst kansızlık ve çarpıntı teşhisi koymuştu. O dönemde ağabeyin hareket etmemesi, dışarıda oynamama-

1. İlk ve en seçkin tümen. Hitler’in özel koruma birliği olarak kurulup sonradan tümene dönüştürülmüştür. (Ç.N.)

sı gerekiyordu. Evden çıkmıyordu, evden bir merdivenle çıkılan dükkâna da gitmiyordu, babanın atölyesine de. Dört odası, mutfağı, tuvaleti ve sandık odasıyla bir bakışta görülebilen evde ortadan kayboluyordu. Anne az önce odadan çıkmıştı, biraz sonra geri döndü. Ağabey orada değildi. Anne seslendi, masanın altına, dolabın içine baktı. Yok. Sanki buhar olup uçmuştu. Bu onun sırrıydı. Oğlanın tek tuhaf yanı.

Sonra, yıllar sonra, evin pencereleri boyanırken, anne pencere pervazı gibi duran –ev giriş katındaydı– tahta platformu bulmuş. Bu platform yerinden oynatılabiliyormuş ve arkasında sapanlar, bir el feneri, defterler ve vahşi doğadaki hayvanları, aslanları, kaplanları, antilopları anlatan kitaplar varmış. Anne diğer kitapların başlıklarını hatırlayamıyordu. Demek ki ağabey oraya girip oturuyor ve okuyordu. Kulak kabartıyordu, adımları, annenin, babanın seslerini duyuyordu ve görülmüyordu.

Anne saklanma yerini bulduğunda, ağabey askerdedi. Ziyarete geldiği tek seferde ona sorma fırsatını kaçırmıştı.

Çocukken solgun, tam anlamıyla “saydam” olmuş olsa gerek. Böylece ortadan kaybolup birden yeniden ortaya çıkabiliyor, hiçbir şey olmamış gibi masaya oturuyordu. Hangi deliğe girdiğinin sorulması üzerine, yerin altına girdiğini söylemekle yetiniyordu. Ki bu çok da yanlış değildi. Davranışları tuhaftı ama anne soru sormaya devam etmez, onu gizli gizli takip de etmez, babaya hiçbir şey anlatmazdı.

Anne onun daha çok korkak bir çocuk olduğunu söylerdi.

Yalan söylemezdi. Dürüsttü. Ve babanın söylediğine göre, her şeyden önce cesurdu, daha çocukken bile. “Cesur oğlan”. Böyle tanımlanırdı, uzak akrabalar tarafından

da. Sözlü saptamaları bunlar ve onun için bağlayıcı olacaklardı.

Günlüğündeki notlar 1943 ilkbaharında, 14 Şubat'ta başlıyor, 6 Ağustos 1943'te, yaralanmasından altı hafta, ölümünden on hafta önce sona eriyor. Hiçbir gün atlanmamış. Sonra, birdenbire notlar kesiliyor. Neden? 7 Ağustos'ta ne oldu? Sonrasında sadece tarihsiz bir not var ama ondan ileride söz edeceğim.

14 Şubat

Her an harekât bekliyoruz. 9.30'dan itibaren müdahaleye hazır durumdayız.

15 Şubat

Tehlike geçti, bekliyoruz.

Böyle devam ediyor, günbegün. Sonra yine “Bekliyoruz,” yazıyor, sonra “Eski düzen” ya da “İçtimaya çıktık.”

25 Şubat

Saldırı için yüksek bir yere çıkıyoruz. Rus geri çekiliyor. Gece uçak pisti bombalanacak.

26 Şubat

İlk silahlı çatışmam. 1. tabur, Rus'u geri püskürttü. Gece kışlık kıyafet olmadan MG¹ başında siper aldım.

27 Şubat

Arazi taranıyor. Bol ganimet! Sonra yine ileriye devam.

28 Şubat

1 gün mola, büyük bit avı, Onelda'ya devam.

1. (Alm.) *Maschinengewehr*: Ağır makineli tüfek. (Ç.N.)

Eskiden durakladığım, okumaya devam etmekte tereddüt ettiğim yerlerden biriydi burası. Bit avıyla bambaşka bir şey de kastediliyor olamaz mıydı, üniformaların bitlerden arındırılmasından başka? Öte yandan, öyle olsa “1 gün mola” yazmazdı. Ama sonra şu “Bol ganimet!”

Arkasında ne saklı? Silahlar mı? Neden bu ünlem işareti? Normalde notlarında nadiren geçer.

14 Mart

Uçaklar: İvanlar¹ saldırıyor. Külçe gibi ganimetim tekerlekli MG deli gibi ateş ediyor zor tutuyorum, birkaç kez hedefi vurdum

15 Mart

Geri kalan az sayıda Rus'un bulunduğu Harkov'a ilerliyoruz.

16 Mart

Harkov'dayız

17 Mart

sakin gün

18 Mart

Rusların aralıksız bombalı saldırıları konakladığımız yere 1 bomba isabet etti 3 yar. Tekerlekli MG ateş etmiyor taşınabilir MG 42'yi² alıp 40 H³ yayılım ateşi açıyorum

Böyle sürüp gidiyor, küçük notlar, kurşunkalemle, bozuk bir yazıyla, belki bir kamyonda yazılmış, gece yattığı yerde, yeni harekâttan önce, günbegün:

1. Almanların, Rus askerlerine verdiği ad. (Ç.N.)

2. Silah isimlerinin yanındaki bu tür sayılar üretim yılını göstermektedir. (Ç.N.)

3. Karş. s. 128. (Ç.N.)

silahlı yoklama, yağmur çamur, MG ile keskin nişan-
cılık eğitimi, alev makinesi 42'yle talim.

21 Mart

Donets

İşgal altındaki Donets üzerinde köprübaşı. 75 m me-
safede İvan sigara içiyor, benim MG için kolay lokma.

Burası, daha önce denk geldiğimde –sayfanın sol üstün-
den gözüme sokuldu adeta– okumaya devam etmeyip
defteri kilitli bir dolaba kaldırdığım yerdi. Ve ancak ağa-
bey hakkında, yani kendim hakkında, yazma, hatırlama-
ya izin verme kararı almamla birlikte, oradaki tutanağın
peşine düşmek için özgür kaldım.

“Benim MG için kolay lokma”: bir Rus askeri, belki onun
yaşında. Az önce sigarasını yakmış genç bir adam. İlk ne-
fes, nefesi dışarı vermek, yanan sigaradan yükselen duma-
nın tadına varmak, bir sonraki nefesten önce. Neyi düşün-
müştür? Yakında gelip nöbeti devralacak arkadaşını mı?
Çayı, ekmeği, kız arkadaşını, annesini, babasını mı? Islak-
lıktan yapış yapış olmuş bu arazide tel tel dağılan bir du-
man bulutçuğu, kar kalıntıları, karların erimesiyle oluşan
su sipere dolmuş, otlakların zarif yeşili. Neyi düşünmüş-
tür, Rus İvan, o anda? “Benim MG için kolay lokma.”

Uzun süre hasta yatmış bir çocuktur. Açıklanamayan
yüksek ateş. Kızıl. Bir fotoğrafta yatakta görülüyor, sarı
saçları karmakarışık. Anne, ağrılarına rağmen şaşkıncı de-
recede metanetli olduğunu anlatıyor, sabırlı bir çocuk.
Babasıyla çok zaman geçiren bir çocuk. Fotoğraflarda
oğlan onunla birlikte görülüyor, kucakta, motosiklette,
arabada. Ağabeyden iki yaş büyük olan abla kimsenin
dikkatini çekmeden bir kenarda duruyor.

Çocukken kendine taktığı lakaplar: Daddum, Kurdelbumbum.

Bana, tekne kazıntısına gelince; baba benim kadınların arasında fazla kaldığımı düşünüyordu. O zamanlar Hava Kuvvetleri'nde olan ve Frankfurt an der Oder'de konuşlandırılmış bulunan babamın Rusya'daki ağabeye yazdığı bir mektupta şu cümle vardır:

Uwe çok tatlı bir ufaklık ama biraz şımarık, eh, eve döndüğümüzde hallederiz...

Benim gibilere o zamanlar “ana kuzusu” denirdi. Kadınların kokusunu severdim, o sabun ve parfüm kokusunu; göğüslerin ve kalçaların yumuşaklığını sever ve arardım – erken kapıldığım bir his. Bu sırada o, ağabey, küçük bir çocukken bile hep babaya düşküdü. Bir de abla vardı, benden 18 yaş büyük, babadan az ilgi ve yakınlık görerek biraz soğuk, suratsız biri oldu çıktı, babaysa bunu huysuzluk olarak nitelendirir, bu da ablayı ondan daha da uzaklaştırırdı.

Karl-Heinz, büyük oğlan, neden ille de o? Ve sonra susardı; yaşadığı kaybı ve ağabeyin yerine kimi özlemeyi tercih edeceğini düşündüğü yüzünden okunurdu.

Ağabey; yalan söylemeyen, hep dürüst olan, ağlamayan, cesur olan, itaat eden oğlan oydu. Örnek çocuk.

Ağabey ve ben.

Ağabey hakkında yazmak, aynı zamanda baba hakkında yazmak demek. Ona olan benzerliğim, ağabeye olan benzerliğimden anlaşılabilir. Yazarak onlara yaklaşma, anılarda hatırlananları açığa çıkarma, kendini yeniden bulma denemesi.

İkisi de yolculuklarda bana eşlik eder. Sınırlara geldiğimde ve ülkeye giriş formları doldurmam gerektiğinde, onları da beraberimde kaydedirim, babayı, ağabeyi, adımın bir parçası olarak; ilgili kutucuklara büyük harflerle yazarım: Uwe Hans Heinz.

Ağabey vaftiz babam olmayı, adını bana ek isim olarak vermeyi çok istemişti ve baba da, ikinci isim olarak kendi adını taşımamı arzu etmişti: Hans. En azından adıyla bir başkasında yaşamaya devam etmek istemişti, çünkü savaşın o kadar çabuk sona ermeyeceği ve ölümün muhtemel olduğu daha 1940'ta belliydi.

Ağabeyin neden SS'e katıldığı sorusuna anne kolayca anlaşılabilir bir kaç açıklama getirirdi. "İdealizmden. Geri durmak istemedi. Sinmek istemedi." Anne, tıpkı baba gibi, SS ile Waffen-SS arasında kesin bir ayrım yapıyordu. Ancak, savaş bittikten sonra, dehşet verici resimler, toplama kamplarının kurtarılması sırasında çekilen filmler gösterilince, neler olup bittiği anlaşıldı. "Çapulcu çetesi" dendi, "katiller". Ama oğlan Waffen-SS'teydi. "SS normal bir savaş birliğiydi. Katiller öbürleriydi, SD.¹ Einsatzgruppen.² Özellikle tepedekiler, yönetim. Oğlanın idealizmi sömürüldü."

Önce çocuk örgütü Jungvolk, sonra gençlik örgütü Hitlerjugend. Fanfar marşları, savaş oyunları, şarkılar, üniforma şerit ve kordonları. Annesiyle babasını gammazlayan çocuklar vardı. Oysa o, ağabey, senin aksine, asla askerlerle oynamak istemedi.

Karl-Heinz'in SS'e katılmasına karşıydım, dedi anne.

1. (Alm.) Sicherheitsdienst: Güvenlik Servisi. 1931'de Himmler'in emriyle kurulan, Nazi Partisi ve SS içindeki karşı casusluk örgütü. (Ç.N.)

2. (Alm.) Harekât Birlikleri. Alman ordusunun işgal ettiği bölgelerde operasyonlar yaparak ordunun gerisini temizlemekle görevli infaz birlikleri. (Y.N.)

Ya baba?

Kasım 1899 doğumlu baba daha Birinci Dünya Savaşı'nda gönüllü olarak askere yazılmış ve topçu birliğine alınmış. Tuhaf olan, onun bu dönemiyle ilgili pek de bir şey bilmemem; teğmenliğe atanmayı bekliyormuş, subay olmak istiyormuş ama savaş kaybedildikten sonra bu mümkün olmamış, böylece o da ordudan terhis edilen başka binlerce kişi gibi bir silahlı milis birliğine¹ katılmış ve Baltık Denizi kıyılarında Bolşeviklere karşı savaşmış. Ama tam olarak nerede, ne kadar süreyle ve neden, bilmiyorum. Neredeyse bütün belgeler ve mektuplar 1943'te evin bombalanmasıyla yandığından, artık öğrenmek mümkün değil.

Albümdeki birkaç fotoğraf babanın o dönemki halini gösteriyor. Arkasında "1919" yazan bir tanesinde üniformalı bir grup genç adam görülüyor. Birkaçında çizme, öbürlerinde getr var. Muhtemelen bir anıta ait olan geniş bir taş merdivende oturuyorlar. Baba, başka bir genç adamla birlikte, oturanların önüne uzanmış; o zamanlar grup fotoğraflarında sevilen bir poz. Sol kolunu yere dayamış ve gülüyor, sarışın, yakışıklı bir genç adam. Saçlarını itinayla ortadan ikiye ayırmış, sakalsız genç askerler öğrenci olabilir, herhalde öyleydiler. Bir tanesinin serçe ve yüzükparmağında yüzükler görülüyor, bir başkasında mühürlü bir yüzük var. Rahatça oturmuş, gülüyorlar. Tahminen, önde yatan baba bir espri yapmış. Diğer fotoğraflarda arkadaşlarıyla görülüyor, asker hayatından şipşak resimler. Bir tanesinde, az önce çökmüş bir ranza-

1. (Alm.) Freikorps adı verilen, Almanya'da Birinci Dünya Savaşı yenilgisinin ardından kurulan ve doğu sınırını Ruslara karşı korumak için savaşan düzensiz silahlı birlikler. Bu sağcı milisler daha sonra Weimar Cumhuriyeti'ne ve Alman komünistlerine karşı mücadele etmiş, pek çok siyasi cinayet işlemiştir. (Y.N.)

da ayakta duruyor. Üstünde gecelik var, üniformanın beresini sol kulağına eğmiş. Asker hayatı eğlencelidir, lay lay lom. Çatısı otlak kaplı kulübeler, Rus önlüklü köylüler, yemek kazanlarının başında askerler, iki at koşulu araba, arabaya asılı çelik miğferler; her iki yanında siğil biçiminde hava delikleri olan, Birinci Dünya Savaşı'nda kullanılan biraz büyükçe Alman çelik miğferleri. Herhalde on sekiz, on dokuz yaşındaki birçok gencin sürmek istediği bir hayattı: macera, arkadaşlık, temiz hava, alkol ve kadınlar, özellikle de düzensiz iş – fotoğraflardan bu anlaşılıyor.

Babanın mesleği sorulacak olursa, net bir cevap veremem: ölü hayvan doldurucusu, asker, kürkçü.

Çocuğa, bana, anlatmaktan hoşlanırdı, acele etmezdi, dünyayı yorumlardı. Örneğin, tarih konulu sigara kutusu resimleri halinde dolaşımda olan tarihi tabloları bakarak: İhtiyar Fritz bir köprünün altında oturmuş, tazısının ağzını kapalı tutarken, köprünün üzerinden düşman süvarileri geçiyor; Rossbach yakınlarındaki meydan savaşında, Seydlitz saldırıya geçerken lüle taşından piposunu havaya fırlatıyor; İsveç Kralı XII. Karl'ın naaşı subaylar tarafından savaş meydanından taşınıyor. Söylentiye göre kendi askerleri tarafından vurulmuştu. Hikâyeler ve anekdotlar. Baba çok hikâyeye bilirdi, olayları olanca canlılığıyla tasvir edebilirdi. Ama sonra, ayrıntılı sorular başlayabilecekken, kavga edip ayrılmış olurduk. Ben on altı yaşımıdayken, aramızda inatçı, giderek daha kinci olan bir çatışma başladı. Onun dar kafalı, her zaman kendini haklı gören katılığına karşılık, benim inatçı suskunluğumun nedeni, gündelik yaşamın nefret edilesi kurallarıydı: kot pantolon yok, caz yok, akşamları saat 10.00'da evde olunacak. Yasaklar, talepler, düzenlemeler. Bana

mantıklı gelmeyen ve apaçık çelişkili olan bir kurallar sistemi. Sırf büyüdükçe onu eleştirel bir gözle görmeye başladığım için değil, yaşam koşulları da değiştiği için. Hal ve gidişatı ellili yılların başındaki gibi değildi artık, o yıllarda işleri gerçekten yolundaydı, *başarmıştı*, 1951'den 54'e kadar. Hayatının bu üç-dört yılında, bırakmak istediği izlenim ve olmayı başardığı şey örtüşmüştü. Evimizin ekonomi mucizesiydi. Başarmıştı, nihayet başarmıştı. Dayalı döşeli bir ev, gösterişli bir araba; su yeşili, *Adler* marka, dört kapılı, 1939 model, vites kolu direksiyona bağlı arabaların ilk örneği. O dönemde Hamburg'da o kadar az araba vardı ki, beyaz paltolarıyla Dammtor'da duran trafik polisleri babam geçerken onu selamlardı. Noel'de, annenin altın rengi kâğıda sardığı, gümüş fiyonklu ve küçük bir çam dalı iştirilmiş sigara paketleri hediye ederdi. Şehirde ilerlerken, polisin trafiği düzenlediği kavşaklara gelir, küçük bir podyumun üstündeki memurun yanında kısa bir süre durur ve paketi ona uzatırdı. "İyi bayramlar." Bunun karşılığında polisler yıl boyu bir işaretle onu geçirir ve ellerini kasketlerinin siperliğine götürerek kısa bir selam verirlerdi.

Baba asker usulü selamlanmayı severdi. Annemle benim nakledildiğimiz Coburg'a *cephe iznine* geldi ve beni kışlaya götürdü. Annem çocukluk paltoma gümüş apoletler dikmişti. Kışlaya gelmek üzereyken baba beni öne geçirdi. Nöbetçiler tüfekle selam durup sırtttılar. Topuklarımı birbirine vurup eğilerek selam vermeyi öğrenmişim. Yıllar sonra, yetişkin biri olduğumda, akrabalar ve arkadaşlar bunun komik göründüğünü, resmen çakı gibi selam verdiğimi anlattılar.

Bir zamanlar ben buydum, topuklarını birbirine vurup eğilerek selam veren, gri paltocuğu içinde beş yaşında bir çocuk. Tere bulanmış kösele kokusu, babaysa buydu. Üniformalı yabancı bir adam günün birinde annemin ya-

tağına giriyor. Babayla ilgili ilk anım bu. Uzun konçlu çizmeleri yerde duruyor, kösele kenarları kıvrılmış. Komodinin üstünde –net bir anı– palaskalı bir tabanca duruyor. Babanın ağız açık yattığını ve horladığını gördüm. İzne gelmişti. Kol saatimin kayışını koklayınca yeniden beliriyor bu tere bulanmış kösele kokusu. Ve o, baba, açık seçik anıların hiçbirinde olmadığı kadar yakınımda duruyor.

Derken, günün birinde, yetişkinler beni ikna etmeye çalıştılar, kısa süre önce öğrendiğim şeyi yasakladılar: topuklarımı birbirine vurmaya. Ve *Heil Hitler* demeyi. “Duyuyor musun? Sakın ha!” Çocuğa usulca ve yalvarıp yakarak söylendi bu.

Tarih 23 Nisan 1945’i ve Amerikan askerleri şehre girmişlerdi.

Bunu bana kim öğretmişti, *topukları birbirine vurmaya*? O zamanlar birlikte Coburg’da yaşadığım annem değil. Anne askerlikle bağlantılı şeylere, talim, savaş senaryosu ve savaşa karşı derin bir nefret duyardı –oğulun ölümünün öncesinde– ancak görünümün, üniformaların, onun üzerinde büyüleyici bir etkisi olurdu. Ama topukları birbirine vurmaya bana o öğretmemiştir. Tahminen, izne gelen baba ya da yanında kaldığımız, bölge yöneticisinin dul karısı Frau Schmidt’e gelip giden diğer askerler, Nazi görevlileri öğretmişti.

Ruslar, derdi Frau Schmidt, onlar gelecek olursa, kendimi asarım.

Ağabeyin babaya yazdığı 11 Ağustos 1943 tarihli mektup:

Şu Rusya'nın işi bir bitse! Şimdiki SS tümenlerinin 10 katı lazım. Sanırım o zaman hallolurdu ama bu yıl başaramayız.

Bende her şey eskisi gibi, sağlığım yerinde, karnımı da doyuruyorum, bir tek evle ilgili endişelerim var; buraya her gün İngilizlerin hava saldırılarının haberi geliyor. Şu Saksonlar yaptıkları pislikleri azaltsalar. Bu bir savaş değil, kadın ve çocuk katliamı – ve bu insani değil. Umarım yakında senden ve annemden mektup alırım ama anneme yaz, artık paket göndermesin, bir şey kaybolursa yazık olur, zaten yeterince yiyeceğim var. Onları küçük, tatlı Uwe'miz yesin, daha iyi. Sevgili babacığım, sana en içten selamlarımı yolluyor ve iyilikler diliyorum.

Asker arkadaşın Karl-Heinz

İdam edilmiş Rusları ya da sivillerin kurşuna dizilişini gösteren fotoğraflar yok, babanın albümünde de bulunan ve yerle bir olmuş evleri, yolları, şehirleri gösteren son derece gündelik fotoğraflar var. Harkov mu burası? Ağabeyim Harkov'un geri alınışına katılmıştı. 1943. Bir zırhlı birlikte görevli olduğu için, SS'lerin sivillere, kadın ve çocuklara yaptığı katliama katılmadığını kabul etsek bile, yine de sivil halktan kurbanlarla karşı karşıya kalmış olmalı, açlık çekenlerle, evsizlerle, çarpışmalar yüzünden yerinden yurdundan olanlarla, donarak ölenlerle, öldürülenlerle. Onların lafı yok, tahminen bu acı, bu yıkımlar ve ölen kurbanlar ona normal geliyordu, yani "insani".

1941'de Barbarossa Harekâtı¹ sırasında bir kolorduya komuta eden General Heinrici, karısına yazdığı bir mektupta şöyle diyor:

1. Almanya'nın Haziran 1941'de Sovyetler Birliği'ne karşı başlattığı harekâtın kod adı. (Y.N.)

*Toplumsal ütopyaların
yitirilmesine odaklanan
Uwe Timm, çağdaş Alman
edebiyatının en seçkin
isimlerinden biri olarak
tanınıyor.*

Alman edebiyatının önemli isimlerinden Uwe Timm, Nazi saflarına katılamayacak kadar genç, ama hatırlayabilecek kadar yaşlı olan bir neslin yazarı. *Kardeşimin Gölgesinde*, hem Alman toplumsal belleğine ilişkin bireysel bir anlatı, hem de nasyonal sosyalizmin ve savaşın yol açtığı dehşeti bir uygarlığın yıkıntıları arasından hatırlamanın mümkün olabileceğine parmak basan bir belgesel.

Uwe Timm, Waffen-SS'e katılan ve 1943'te Rusya cephesinde ölen ağabeyi Karl-Heinz'in geride bıraktığı mektuplarla güncenin satırları arasından, Nazi yanlısı ve savaş gönüllüsü olmayı sorguluyor. Suç nerde başlıyor? Vicdan nerde susuyor? Suçla vicdan arasında insan hangi kapanlara kısıılıyor? *Kardeşimin Gölgesinde*, her an incinebilir kişisel duygular, kırılğan yaşamlar ve parçalanabilir toplumsal aidiyetler içinde bu soruların nasıl dile getirilebileceğini soruşturan içten bir deneme.

Kardeşimin Gölgesinde daha ziyade bir hesaplaşmanın kitabı: suçla ve vicdanla, kişisel ve ulusal tarihle, bütün bir ulusun toplumsal belleğiyle...

ISBN 978-975-07-1347-7

9 789750 713477